

Egy kiállítás tanulságai *A Mozaikok a pécsi felsőoktatás múltjából és jelenéből* című kiállítás megnyitója¹

Klimo Könyvtár, Pécs, 2017. május 31.

Egy kiállítás installációi előtt, között állunk. Egy kiállítás – miként jelen tárlat címe is találóan jelzi – csak mozaikokat mutathat fel valamely fontos jelenség egészéből. Az értő szemlélődő azonban az apró építőkövek jelzéseit és a közöttük lévő összefüggéseket végiggondolva a bemutatni kívánt objektumról fontos és a teljesség lényegét kifejező információkat szerezhet.

E kiállítás a pécsi felsőoktatás – egyetemek és más felsőoktatási intézmények – megszakításoktól terhes hat és fél évszázados fejlődését foglalja össze. Nem önmagában. Teljes(ebb) képet akkor kaphatunk, ha a 2010-ben megnyílt állandó kiállítás kiegészítéseként, annak részletesebb bemutatásaként értelmezzük. Ezért érdemes ilyen sorrendben megtekinteni a két helyszínt.

Pécs büszkén vallhatja magát *egyetemváros*nak. Ez az elnevezés szerte a világban rangot jelent. De nem üres címet. A rangot nem az intézmény neve adja, hanem funkciója, működésének tartalma és hatása. Az eredeti latin név – *universitas* – egyetemességet jelent. Az egyetemek, melyek mindig több tudományágat képviselő karokból állnak, az *university* teljes megismerésére törekcsenek. A természeti környezet fizikai, kémiai és biológiai jelenségeit épp úgy kutatják, mint az ember testi, szellemi és pszichikai adottságait. De nem csak az embert mint egyént, hanem közösségeit, azok sokoldalú – gazdasági, kulturális, vallási stb. – tevékenységét és mindennek jogi, politikai kereteit. Bizton állíthatjuk, hogy a mai pécsi egyetem tíz kara és azok intézetei, tanszékei kutatómunkájukkal a világegyetem minél teljesebb megismerését, új, eddig ismeretlen jelenségek feltárását szolgálják. Oktatási tevékenységükkel pedig e tudást továbbvinni, továbbfejleszteni képes, az ehhez szükséges ismeretekkel, módszerekkel felvértezett generációkat nevelnek. A kiállítás tárlóiban, tablóin láthatjuk e széleskörű munkásság fontos tárgyi emlékeit, dokumentumait, képi megjelenítését.

A kezdet egy bölcs királynak, a tudományok terjedését pártoló egyházfőnek és nemcsak szellemi, hanem anyagi támogatást is nyújtó pécsi püspököknek köszönhető. Mert az *universitas* nem képes valamiféle önfejlődés eredményeként létrejönni, és kivételes esetektől eltekintve fenntartani sem tudja önmagát – ha nem áll mögötte alapítóként és fenntartóként az állam vagy az egyház, egy tehetős város, esetleg alapítvány. Az egyetemek szimbiózisban élnek az őket körülvevő közeggel, számos szoros szállal kötődnek közvetlen és távolabbi környezetükhöz. Ezt igazolja kiállításunk történeti áttekintése is.

Az első pécsi egyetem – megfelelő támogatók hiányában – a 14. század végére minden bizonnyal elsorvadt. Emléke azonban megmaradt. A 15–16. századi humanisták,

¹ *A Mozaikok a pécsi felsőoktatás múltjából és jelenéből* című kiállítás a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Történeti Gyűjtemények Osztálya rendezésében 2017. május 31-től 2018. március 31-ig tekinthető meg a Klimo Könyvtárban (Pécs, Szepesy Ignác utca 3.). – A szerk.

majd olyan kiemelkedő szellemiségű püspökök, mint Berényi György, Klimó György és Szepesy Ignác ápolták hagyományát. Berényi püspöksége idején létesült a Papnevelő és Hittudományi Intézet, melynek 1949-ben történt feloszlata után jogutódja, a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola 1991-ben kezdte meg ismét működését.

Utóbbiak arra is kísérletet tettek, hogy újraélesszék az egyetemet Pécsen. Bár ez nem sikerült nekik, Klimó György az első magyarországi nyilvános könyvtár gazdag anyagának összegyűjtésével megeremtette a későbbi universitas alapjait. Szepesy Ignác pedig elérte, hogy – ha egyetem nem is, de – püspöki jogakadémia létesülhetett a városban, amelynek tanárai az 1923-ban végre újra elinduló egyetemi oktatásba is bekapcsolódhattak. Ezeket a fázisokat nemcsak a kiállításban látható dokumentumok illusztrálják. A tablók és tárlók a Szepesy által emeltetett, a Püspöki Jogakadémiának helyet adó épület folyosóin és termeiben állnak. E ház és a Klimó Könyvtár vitrinjeiben sorjázó gyönyörű könyvek, az asztalokon látható régi földgömbök és térképek épp úgy e történet fontos dokumentumai, mint a most kiállított anyag darabjai.

A jogakadémia – korabeli nevén joglyceum – azonban nem volt egyetem. Annak létesítésére megújuló, de sikertelen kísérleteket tett a város az 1870-es évektől az első világháborúig. Az ország trianoni tragédiájának kellett bekövetkeznie ahhoz, hogy Pécsen ismét orvosok, bölcsész- és joghallgatók ülhessenek be az egyetem padjaiba. Állami döntés eredményeként kormányzati kezdeményezésre, országgyűlési törvény hatályával telepítették az 1912-ben Pozsonyban alakult Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemet városunkba. A korabeli kormányzaton múlt az is, hogy miközben Szegeden komplett egyetemi campus épülhetett, Pécsen – a jogi kar két világháború között épült új otthonától és a Szent Mór Kollégiumtól eltekintve – az egyetem kénytelen volt megelégedni régi középiskolai és kórházi épületekkel. A világválság idején pedig az egyetem megszüntetésére irányuló kormányzati döntések ellen is fel kellett venni a harcot. Az akkor sikeres ellenállás hatástalannak bizonyult 1940-ben, amikor is a kormány a bölcsészkart „ideiglenes jelleggel” áthelyezte a visszafoglalt Kolozsvárott újjászervezett egyetemre – Trianon után Szegedre helyezett elődjének visszatelepítése helyett.

Állami döntésen múlt az is, hogy a második világhégés után nem szervezték újjá a kart. Az 1949-re kiteljesedő pártállam – saját hatalmi érdekeinek megfelelően – 1948-ban az államosított általános iskolák felső tagozatai megnövekedett tanárigényének kielégítése érdekében, de immár az új ideológiai elvárásoknak is megfelelő tanárok képzésére tanárképző főiskolát létesített. Ez épp úgy részét képezte az egyetemi autonómia felszámolásának, mint a tudományegyetem karainak különálló egyetemekké alakítása. Az önálló Orvostudományi Egyetem, és még inkább a Pécsi Tudományegyetem (*egyetlen*) Állam- és Jogtudományi Karának kreálása megcsúfolása volt az „universitas”, azaz az egyetemesség szellemének.

A pártállam kádári korszakában születtek olyan döntések, amelyek kedvezően befolyásolták a pécsi felsőoktatás fejlődését. 1970-ben a két felsőfokú technikumból létrejött a Pollack Mihály Műszaki Főiskola, és megkezdte működését a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem kihelyezett tagozata. Ennek egyetemi karrá válásával lett kétkarú az addig csak jogi kart tartalmazó Pécsi Tudományegyetem. A nagy lépést a Tanárképző Főiskola integrálása és egyetemi karrá minősítése, a Janus Pannonius Tudományegyetem

megalapítása jelentette 1982-ben. A folyamat a tanárképző kar három önálló karrá válásával, a Műszaki Főiskola integrálásával folytatódott, hogy – annak betetőzéseként – a Janus Pannonius Tudományegyetem, a Pécsi Orvostudományi Egyetem és a szekszárdi Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola egyesülésével 2000-ben létrejön az egységes Pécsi Tudományegyetem. Közben jelentős oktatási, szociális épületekkel, klinikákkal, a kutatást, a gyógyítást, az oktatást segítő felszerelésekkel is gazdagodtak az intézmények. Mindezt gazdagon illusztrálják a kiállítás szemléletes tablói.

A hatalom döntései nem csak az intézmények és karaik létét, szervezetét határozták meg. Befolyásolták az oktatók és hallgatók mozgásterének, szakmai, szociális, kulturálódási, önkifejezési lehetőségeinek alakulását is. A tárlókban található gazdag és színes anyag mutatja be ennek korszakonként – mondhatjuk, politikai rendszerenként – tapasztalható változásait. Az autonómia biztosítása idején tág tere nyílt az alkotómunkának, míg a szoros párt(állami) felügyelet béklyókat igyekezett tenni tanárookra és tanítványokra egyaránt. Számos példát láthatunk a kiállításban arra, hogy a kiemelkedő személyiségek, a szuverenitásukat megőrző professzorok – ha részlegesen is – tovább éltették az autonómia maradványait, a gondolkodó, kreatív diákok pedig tudományos diákkörökben, művészeti csoportokban találtak önkifejezési lehetőséget. Ennek is köszönhető, hogy a pécsi felsőoktatásnak nincs olyan korszaka, amelyben ne születtek volna kiemelkedő, országos, sőt, nemzetközi szinten is jelentős teljesítmények a legkülönbözőbb szakmai területeken. A megszámlálhatatlan mennyiségű, jelentős hányadát tekintve külföldön is jegyzett publikáción túl, ezt bizonyítja a számos magas állami kitüntetés, Kossuth- és Széchenyi-díj, illetve további külföldi és hazai tudományos és művészeti díjak sokasága. Mind több oktatónk, kutatónk lett rendes vagy levelező tagja a Magyar Tudományos Akadémiának, akik annak vezető testületeiben is aktív szerepet vállaltak. Az egyetem professzorai szervezték meg 1969-ben, és vezetik ma is a dél-dunántúli tudományos élet irányító szervét a Pécsi Akadémiai Bizottságot, továbbá vezetői számos nemzetközi és hazai tudományos társaságnak, egyesületnek, folyóirat-szerkesztőségnek. Nem lebecsülendő a diákjaink által országos tudományos diákköri konferenciákon, nemzetközi és hazai művészeti fesztiválokon elért győzelmek jelentősége sem.

Mindezek révén – a kiállítás mozaikjait egységbe foglalva, összefüggéseit végiggondolva – fontos tanulságot vonhatunk le: az a hatalmi tényező, amely egy ország vagy egy város irányítására vállalkozik, akkor jár el bölcsen, ha Anjou Nagy Lajos, V. Orbán pápa és a korabeli pécsi püspökök, Koppenbach Vilmos, Alsáni Bálint módjára jár el. Az egyetemes tudást felhalmozó és terjesztő egyetemet nem elsorvasztja, nem korlátozza, nem a maga képére igyekszik formálni, hanem hagyja, hogy autonóm módon működhessen, anyagi eszközökkel kiemelten támogatja abban, hogy újabb és újabb ismereteket, összefüggéseket tárjon fel a világról és az emberről – szigorúan a tudomány szabályai szerint. Az a hatalom, amely szolgájává kívánja tenni az universitást, kizárólag saját szűk és önző hatalmi érdekeit szolgálja. Az egész társadalom hosszú távú fejlődését biztosító hatalom úgy állítja szolgálatába az egyetemet, hogy igényli és hasznosítja a benne felhalmozott tudást. Nem ő akarja meghatározni az egyetem működését, hanem saját döntéseit alapozza az utóbbiban felhalmozott tudományos ismeretekre. Mégpedig nemcsak válsághelyzetek

megoldására, hanem a társadalom egésze vagy egy városi közösség hosszú távú, stabil fejlődését biztosító, megalapozott tervek kialakítására – a krízisek elkerülése érdekében is.

Gratulálva az alkotóknak, abban a reményben nyitom meg a tartalmas kiállítást, hogy a kudarcokkal terhes, de sikerekben is gazdag 650 év után egyetemünk szabadon, erősödő autonómiát élvezve, egyre kedvezőbb és biztosabb anyagi, technikai és személyi feltételek között fejlődhet, s a benne felhalmozott szellemi értékekkel az egész magyar társadalmat, sőt, a Föld más térségeit is gazdagíthatja, gyarapíthatja – immár majd száz országból verbuválódó diákjai révén is.

Vonyó József